

Adam Zadroga

Zaangażowanie katolików świeckich w świecie ekonomii

Forum Teologiczne 11, 83-95

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ADAM ZADROGA
Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ZAANGAŻOWANIE KATOLIKÓW ŚWIECKICH W ŚWIECIE EKONOMII

Słowa kluczowe: katolik świecki, ekonomia, przedsiębiorstwo, ewangelizacja, apostołstwo.
Schlüsselworte: katholischer Laie, Ökonomie, Unternehmen, Evangelisierung, Apostolat.
Key words: lay Catholic, economy, company, evangelization, ministry.

Ewangelizacja jest zadaniem dla całego Kościoła, jednak pod pewnymi względami jest również wezwaniem dla katolików świeckich. Zaangażowania w to dzieło domagają się od nich bowiem nowe problemy pojawiające się nie tylko w samym Kościele, ale nade wszystko w życiu społecznym¹. Dzięki ich apostołstwu możliwa staje się odnowa porządku społecznego w duchu chrześcijańskim. Jedną z ważniejszych rzeczywistości stanowiących cel ich posłannictwa jest świat ekonomii.

W adhortacji apostołskiej *Christifideles laici* Jan Paweł II wskazuje na konieczność zaangażowania świeckich wyznawców Chrystusa w świat ekonomii w kontekście problemów systemowych oraz sposobu organizacji i funkcjonowania przedsiębiorstwa jako wspólnoty osób pracujących. Papież stwierdza: „W kontekście radykalnych przemian zachodzących w świecie gospodarki i pracy świeccy muszą przede wszystkim angażować się w rozwiązywanie bardzo poważnych problemów rosnącego bezrobocia, walczyć o jak najszybsze położenie kresu licznym niesprawiedliwościom wynikającym z niewłaściwej organizacji pracy, zabiegać o to, aby miejsce pracy stało się miejscem wspólnoty osób cieszących się poszanowaniem ich podmiotowości i prawa do uczestnictwa, walczyć o rozwój nowej solidarności pomiędzy tymi, którzy uczestniczą we wspólnej pracy oraz o stworzenie nowego typu przedsię-

¹ Por. J. Zabłocki, *Świeccy w odnowie porządku doczesnego*, Ateneum Kapłańskie 3 (1990), s. 397.

biorstw, o zrewidowanie systemów handlowych i finansowych, a także o zmianę systemu wymiany technologicznej”².

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie implikacji, jakie pociąga za sobą powołanie katolików świeckich do zaangażowania się w życie gospodarcze i będącego jego szczególnym przejawem – środowisko ludzkiej pracy. Wydaje się, że trzeba i warto rozpocząć od (1) krótkiego rozważenia podstaw zaangażowania świeckich katolików w życie doczesne w ogóle. Dopiero bowiem na tym tle przedstawione dalej szczegółowe zagadnienia zostaną odpowiednio „zakorzenione”. Następnie (2) zostaną zaprezentowane kwestie związane wymiarem makroekonomicznym życia gospodarczo-społecznego. Stąd istotną stanie się próba odpowiedzi na pytanie, w którą stronę powinny iść rozwiązania pewnych systemowych problemów tego życia, m.in. dzięki chrześcijańskiemu zaangażowaniu świeckich katolików. Przedmiotem końcowych rozważań (3) będzie wskazanie i rozważenie problemów moralnych w wymiarze mikroekonomicznym, a więc na płaszczyźnie funkcjonowania przedsiębiorstwa³.

Głównym źródłem dla niniejszych rozważań są wypowiedzi *Magisterium Ecclesiae* zawarte w *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, opracowanym przez Papieską Radę *Iustitia et Pax*⁴, jednak szczególnie cenne jest nauczanie Jana Pawła II w kwestiach społeczno-ekonomicznych zawarte w adhortacji o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie *Christifideles laici*. Jest to praca badawcza z zakresu teologii moralnej, do której w sposób szczególny przynależy nauczanie społeczne Kościoła⁵, w dużej mierze o charakterze „zbierającym” dotychczasowe wypowiedzi *Magisterium* na zadany temat.

1. Podstawy zaangażowania katolików świeckich w świecie

W Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II, przy określeniu tożsamości katolików świeckich, czytamy: „Przez pojęcie »świeccy« rozumie się wszystkich wiernych, którzy nie są członkami stanu duchownego i stanu zakonnego prawnie ustanowionego

² ChL 43.

³ W niniejszym studium zostanie pominięta ważna kwestia realizacji misji ewangelizacyjnej przez wiernych świeckich w indywidualnym życiu zawodowym. Wydaje się bowiem, że temat apostołstwa w pracy i poprzez wykonywaną pracę jest na tyle obszerny, że zasługuje i wymaga odrębnego opracowania. Warto jedynie pokrótce wskazać, że w tym przypadku niezmiernie cenne staje się zwłaszcza dawanie świadectwa chrześcijańskiego podejścia do obowiązków zawodowych i poprzez to stwarzanie okazji do innych form apostołowania wśród najbliższych współpracowników.

⁴ Wydanie polskie: Kielce 2005.

⁵ Por. SRS 41; CA 55.

w Kościele. Są to wierni, którzy wcieleni przez chrzest w Chrystusa, ustanowieni jako Lud Boży, stawszy się na swój sposób uczestnikami kapłańskiej, prorockiej i królewskiej misji Chrystusa, sprawują właściwe całemu ludowi chrześcijańskiemu posłannictwo w Kościele i w świecie. [...] Szczególnym [...] ich zadaniem jest tak rozświetlać wszystkie sprawy doczesne, z którymi są ściśle związani, i tak nimi kierować, aby się ustawicznie dokonywały i rozwijały po myśli Chrystusa i aby służyły chwale Stworzyciela i Odkupiciela”⁶.

Odwołując się do tego stanowiska Soboru w kwestii specyfiki powołania ludzi świeckich, warto jeszcze ukazać szczególność ich zadania w świecie. Jako ochrzczeni, świeccy mają uzdrawiać, uświęcać i „konsekwować” doczesny świat (*consecratio mundi*). Powołanie świeckich chrześcijan ma więc wymiar nie tylko antropologiczny i socjologiczny, ale także ściśle teologiczny i kościelny⁷. Powinni oni odczytywać świat jako pole realizacji swego powołania i uświęcać go na kształt zaczynu ewangelicznego⁸ (por. Łk 13,20-21).

Ta konsekracja doczesności powinna polegać na „wpajaniu zasad chrześcijańskich oraz cnót przyrodzonych i nadprzyrodzonych w ogromną dziedzinę świeckiego świata”⁹. Chrześcijanie świeccy powinni więc być *solą ziemi i światłem świata* (por. Mt 5,13-16). Powinni ukazywać Chrystusa, świadcząc swoim życiem opartym na wierze, nadziei i miłości. Powinni stawać się tym, „czym dusza jest w ciele”¹⁰. Świeccy stanowią bowiem „pomost” łączący Kościół ze światem wartości doczesnych. Ten naturalny pomost umożliwia dotarcie przepowiadania ewangelicznego do wszystkich ludzi (zwłaszcza niewierzących), zaangażowanych na różnych płaszczyznach życia społecznego¹¹.

Szczególnie skutecznym elementem ewangelizacji świata jest świadectwo katolików świeckich, które winno być przede wszystkim wyrazem czynnej miłości i powinno wyrażać się w konkretnych formach zaangażowania na rzecz naprawy struktur i systemów społecznych. Trzeba jednak zauważyć w tym kontekście, że świadectwo wiernego świeckiego rodzi się przede wszystkim z daru łaski: uznanego, pielęgnowanego i doprowadzonego do dojrzałości¹². To sprawia, że jego zaangażowanie w świecie różni się zasadniczo od właściwej ateistycznemu humanizmowi zasady działania, która pozbawiona jest ostatecznego fundamentu i ograniczona jest tylko do wymiarów czysto doczesnych. Dzięki perspektywie ostatecznych dóbr, katolik może właściwie

⁶ KK 31; E. Weron, *Powołani do konsekracji świata*, w: Z. Walkiewicz (red.), *Odpowiedzialni za świat*, Warszawa–Poznań 1982, s. 222.

⁷ Por. ChL 15.

⁸ J. Nagórny, *Posłannictwo chrześcijan w świecie*, t. 1, *Świat i wspólnota*, Lublin 1997, s. 99.

⁹ E. Weron, *Powołani do konsekracji świata*, s. 222.

¹⁰ KK 38.

¹¹ Por. *ibidem* 38.

¹² Por. ChL 24.

uporządkować swoją ziemską działalność. Wie bowiem, że poziom życia i większa produktywność ekonomiczna nie są jedynymi wskaźnikami pełnej realizacji człowieka w tym życiu¹³. „Człowiek [...] nie jest ograniczony do samego porządku doczesnego, ale żyjąc w historii ludzkiej, integralnie zachowuje swoje powołanie do życia wiecznego”¹⁴.

Powołanie chrześcijan świeckich jest w swej istocie powołaniem do apostołstwa. Apostołstwo to, z racji opierania się na wierze i chrzcie, jest obowiązkiem wszystkim chrześcijan (powołaniem powszechnym), gdyż wywodzi się z faktu bycia chrześcijaninem¹⁵. Poszczególne drogi i formy apostołstwa świeckich są sprawowane na mocy różnych szczegółowych charyzmatów – darów zwyczajnych i nadzwyczajnych. „W gruncie rzeczy każde stanowisko, jakie chrześcijanin zajmuje w rodzinie, w zawodzie, w społeczeństwie, w Kościele, a także wiek, płeć, stan życia i zawód oraz funkcja społeczna – to wszystko może być uznane za własne powołanie chrześcijańskie w ramach podstawowego prapowołania do wiary”¹⁶. Przyjmując te charyzmaty, człowiek ma prawo i obowiązek używania ich do budowania dobra w Kościele i świecie.

Przy określaniu specyfiki dróg uobecniania przez katolików świeckich w świecie wartości chrześcijańskich można mówić także o pewnego rodzaju duchowości laikatu¹⁷. Ta duchowość wynika z charakteru świeckiego ich posługi i ze specyficznej formacji apostołskiej. Nie wykracza jednak ona poza ramy powszechnego powołania do świętości w Kościele. „Jest to duchowość daleka zarówno od *intymnego spirytualizmu*, jak i od *społecznego aktywizmu*, duchowość wyrażająca się w żywotnej syntezie przynoszącej jedność, znaczenie i nadzieję dla ludzkiej egzystencji, pełnej sprzeczności i rozbitej z wielu różnych powodów”¹⁸. Rzecz w tym, by w życiu człowieka wierzącego nie było dwóch równoległych, nie oddziałujących na siebie doświadczeń: życia duchowego z jego wartościami i wymaganiami oraz życia świeckiego, obejmującego obowiązki rodzinne, pracę i zaangażowanie społeczne¹⁹. Chodzi więc o osiągnięcie harmonii pomiędzy życiem we wszystkich jego wymiarach a wyznawaną wiarą. Staje się to możliwe na drodze systematycznego i pogłębionego w swej formie „odwoływania się do Słowa Bożego; liturgicznej celebracji Tajemnicy chrześcijańskiej; osobistej modlitwy; autentycznego doświadczenia kościelnego, ubogaconego szczególną posługą formacyjną mądrych kierowni-

¹³ Por. KNSK 544.

¹⁴ KDK 76.

¹⁵ Por. E. Weron, *Powołani do konsekracji świata*, s. 173.

¹⁶ *Ibidem*, s. 173.

¹⁷ Por. KNSK 545–546; E. Weron, *Powołani do konsekracji świata*, s. 176.

¹⁸ KNSK 545.

¹⁹ Por. ChL 59.

ków duchowych; praktykowania cnót społecznych i trwałego zaangażowania w formację kulturalną i zawodową”²⁰.

W procesie formacji laikatu istotna rola przypada w udziale różnego rodzaju grupom, stowarzyszeniom i ruchom. „Każde bowiem z tych zrzeszeń za pomocą sobie właściwych metod umożliwia formację głęboko wszczepioną w doświadczenie życia apostołskiego, a równocześnie dają okazję dla integracji, ukonkretnienia i bliższego określenia formacji otrzymywanej przez ich członków od innych osób i wspólnot”²¹.

W tym duchu działa np. Opus Dei, którego członkami są w ogromnej większości osoby świeckie. Jak podkreśla założyciel „Dzieła Bożego” – św. Josemaria Escriva – ludzie, wstępując do Opus Dei, „nie czynią tego, by porzucić swe zajęcia, lecz przeciwnie, szukając pomocy duchowej, by tą swoją codzienną pracą uświęcić i przekształcić w środek do samouświęcenia bądź by pomóc innym w ich uświęceniu. [...] Opus Dei stawia przed sobą zadanie rozwijania wśród osób wszelkich klas społecznych pragnienia doskonałości chrześcijańskiej w świecie. To znaczy, że Opus Dei zamierza pomagać osobom, które żyją pośród świata – ludziom zwyczajnym, ludziom z ulicy – prowadzić życie w pełni chrześcijańskie, nie zmieniając biegu ich życia, ich codziennej pracy, czy też świata ich marzeń i pragnień”²².

W kontekście życia ekonomicznego, a zwłaszcza dylematów moralno-duchowych pojawiających się przy prowadzeniu działalności gospodarczej nieocenioną pomoc osobom świeckim bezpośrednio zaangażowanym w ten rodzaj aktywności społecznej, daje przynależność do katolickich stowarzyszeń biznesmenów. Wspólna modlitwa, rozmowy z kapłanem tego środowiska, konferencje i dyskusje w ramach organizowanych spotkań tematycznych są płaszczyzną do poszukiwania i wskazywania konkretnych rozstrzygnięć problemów etycznych odnoszących się do tej grupy²³.

2. Wierni świeccy wobec współczesnych wyzwań życia gospodarczo-społecznego

Zanim zostaną przywołane niektóre kwestie gospodarczo-społeczne, w stosunku do których świeccy katolicy winni podjąć określone rozwiązania, warto wskazać najistotniejsze kryteria oraz zasadniczy cel tego ich zaangażowania. Sobór Watykański II określa cel i kryterium działania katolików świec-

²⁰ KNSK 546.

²¹ ChL 62.

²² *Rozmowy z prałatem Escrivá*, tłum. J. Garus, Katowice 1993, s. 24.

²³ Dobry przykład stanowi Duszpasterstwo Przedsiębiorców i Pracodawców „TALENT”. Por. <http://www.duszpasterstwotalent.pl> (27 III 2010).

kich w sferze ekonomii, stwierdzając, że „[...] w życiu gospodarczo-społecznym trzeba uszanować i podnosić godność osoby ludzkiej, pełne jej powołanie i dobro całego społeczeństwa. Człowiek bowiem jest twórcą, ośrodkiem i celem całego życia gospodarczo-społecznego”²⁴. Myśli te wyrażają i streszczają zarazem chrześcijańskie podejście do całej rzeczywistości społecznej. Kościół bowiem, chcąc budować cywilizację miłości, podkreśla nieustannie, że nie da się tego osiągnąć bez uznania prymatu człowieka w życiu społecznym. W przypadku działalności na polu ekonomii oznacza to m.in. konieczność rozpatrywania problemów przede wszystkim przez pryzmat ludzkiej godności, integralnej koncepcji rozwoju człowieka oraz w świetle zasad społecznych Kościoła: dobra wspólnego, powszechnego przeznaczenia dóbr, solidarności, pomocniczości i uczestnictwa, a także podstawowych wartości społecznych, którymi są prawda, wolność, sprawiedliwość i miłość.

W obliczu tak wielu wymienionych kryteriów szczegółowych ważne wydaje się, by mocniej podkreślić naczelne miejsce miłości w postawie chrześcijańskiej. Tym samym również zaangażowanie wiernych świeckich w świecie ekonomii powinno stawać się wyrazem ewangelicznej miłości²⁵. Można wskazać cztery domeny realizacji miłości w tym obszarze²⁶. Pierwsza domena wynika z powszechnego przeznaczenia dóbr, gdyż własność prywatna zawsze powinna pełnić funkcję społeczną. Polegać powinna na tym, by nieść ulgę cierpiącym nędzę, „bliskim czy dalekim, nie tylko z tego, co »zbywa«, ale i z tego, co jest »konieczne« do życia”²⁷. Druga domena związana jest z kwestią pracy ludzkiej, gdyż ma ona służyć przede wszystkim rozwojowi osobowości człowieka oraz budowaniu porozumienia między ludźmi, co szczególnie wymaga apostołatu miłości²⁸. Trzecią płaszczyzną realizacji miłości w życiu ekonomicznym jest sprawa postępu technologicznego. Chodzi przede wszystkim o to, by postęp – na podstawie zasady miłości – był włączony w służbę na rzecz autentycznego rozwoju każdego i całego człowieka oraz by służył umacnianiu godności osoby ludzkiej. Należy zadbać m.in. o to, by nie był wykorzystywany do celów militarnych. Środki na te cele powinny być raczej użyte do zmniejszenia nędzy ludzkiej i panujących w świecie dysproporcji rozwojowych²⁹. Czwarta domena życia ekonomicznego wiąże się z tzw. kwestią ekologiczną. Człowiek, panując nad stworzeniem, winien „uprawiać ogród” świata rozumnie i z miłością³⁰.

²⁴ KDK 63.

²⁵ Por. KNSK 543.

²⁶ Por. J. Wal, *Wychowanie chrześcijan do czynnego udziału w życiu społecznym*, w: A. Marcol (red.), *Zaangażowanie chrześcijan w życie społeczne*, Opole 1994, s. 145–147.

²⁷ SRS 31.

²⁸ Por. J. Wal, *Wychowanie chrześcijan*, s. 146.

²⁹ Por. PP 53; J. Wal, *Wychowanie chrześcijan*, s. 146.

³⁰ Por. ChL 43; J. Wal, *Wychowanie chrześcijan*, s. 147.

Powinien też wyzwolić się z manii „używania za wszelką cenę, idąc w kierunku zgodnej symbiozy z otoczeniem. Partycypacyjny charakter relacji do przyrody oznacza powrót do idei św. Franciszka – twórcy metafizyki i etyki miłości – miłości przyrody żywej i martwej oraz miłości ludzi”³¹.

Zakres misji świeckich katolików w świecie ekonomii obejmuje kilka ważkich problemów o charakterze makroekonomicznym. W ich obszarze znalazły się m.in. bezrobocie, zmiana systemu wymiany technologicznej, potrzeba zrewidowania systemów handlowych i finansowych oraz postulat przeformułowania samej koncepcji rzeczywistości ekonomicznej, szczególnie w dobie procesów globalizacyjnych.

W przypadku bezrobocia szczególna rola przypada rodzinie jako tej ludzkiej prawspólnocie, w której życie każdego człowieka się zaczyna, rozwija, oraz która staje się szkołą cnót religijnych i społecznych. Powinna ona stanowić istotne wsparcie dla tych jej członków, którzy znajdują się bez pracy albo poszukują zatrudnienia. „Przede wszystkim – i w ujęciu bardziej radykalnym – jest to wkład, który urzeczywistnia się przez wychowanie do sensu pracy, do odkrywania jej znaczenia i przez propozycję ukierunkowania oraz wsparcia przy podejmowaniu wyboru zawodu”³².

Równie istotne jest podjęcie wysiłków przez świeckich katolików – na miarę posiadanych kompetencji i perspektyw społecznego oddziaływania – by stwarzać nowe, konkretne formy wsparcia (np. szkolenia) dla osób dorosłych, którzy chcą się przekwalifikować lub są już bezrobotni. Takie efektywne systemy formacyjne stają się szansą dla wszystkich pracujących, by łatwiej przechodzić przez coraz mocniej nasilające się współcześnie okresy zmian, niepewności i tymczasowości³³.

Zwraca się także uwagę, że obecnie poważnym źródłem bezrobocia może się stać niewłaściwe wykorzystanie coraz to nowszych zdobyczy wiedzy i technologii. Stąd też świeccy katolicy – odnosząc te zdobycze jako znamieną formę własności prywatnej bądź publicznej do zasady powszechnego przeznaczenia dóbr – powinni angażować się na rzecz włączenia tych osiągnięć w taki kontekst norm prawnych i reguł społecznych, aby zagwarantowane było ich wykorzystanie zgodnie z kryteriami sprawiedliwości, słuszności i poszanowania praw człowieka³⁴. Wiąże się to ściśle z potrzebą właściwego rozdysponowania pozytywnych efektów postępu naukowo-technicznego pomiędzy poszczególne państwa tak, aby proces globalizacji zmniejszał różnice w ich roz-

³¹ B. Suchodolski, *Wychowanie i strategia życia*, Warszawa 1983, s. 36. Cyt. za: J. Wał, *Wychowanie chrześcijan*, s. 147.

³² KNSK 249.

³³ Por. KNSK 290.

³⁴ Por. KNSK 283; CA 32.

woju gospodarczo-społecznym. W tym kontekście katolicy świeccy, świadomie śledzący współczesne procesy przemian społeczno-ekonomicznych, winni zatroszczyć się w swoich środowiskach o odpowiedni poziom wiedzy i zdobycie koniecznego kapitału, by móc sięgać po najnowsze rozwiązania technologiczne i organizacyjne. Trzeba bowiem mieć świadomość, że „nowości mogą przenikać i rozprzestrzeniać się wewnątrz określonej społeczności, jeśli ludzie mogący potencjalnie czerpać z tego korzyści, osiągają minimalny próg wiedzy i zasobów finansowych”³⁵.

W tym miejscu warto przywołać także postulat Jana Pawła II, „aby globalizacja dokonywała się w klimacie solidarności i by nie prowadziła do marginalizacji”³⁶. Jest to zarazem wezwanie dla świeckich, aby w duchu troski o dobro wspólne zaangażowali się na rzecz „ponownego rozdziału bogactw pomiędzy różne regiony naszej planety na korzyść regionów do tej pory nie uprzywilejowanych lub będących na marginesie rozwoju społecznego i ekonomicznego”³⁷.

Konkretnym wyrazem tej troski może być m.in. podkreślanie i wcielanie w życie kryteriów etycznych, które powinny kierować międzynarodowymi stosunkami gospodarczymi, w tym zwłaszcza systemem handlu międzynarodowego. Do zasad tych należy zaliczyć: „dążenie do dobra ogólnego i uniwersalne przeznaczenie dóbr; równość w stosunkach handlowych; szacunek dla praw i potrzeb najbiedniejszych w polityce handlowej i we współpracy międzynarodowej. W przeciwnym razie »ludy dotknięte nędzą cierpią jeszcze większą biedę, ci natomiast, którzy mają wszystko, wzrastają w nowe bogactwa«”³⁸.

Kolejnym ważnym obszarem zaangażowania świeckich katolików jest świat finansów. Dostrzegając fakt wyjątkowo niesymetrycznego ukształtowania międzynarodowego systemu finansowego oraz utrwalania się procesów innowacji i rozregulowania rynków finansowych tylko w niektórych częściach świata, należy też zauważyć i szczególnie podkreślić nagłe przyspieszenie takich procesów, jak powiększanie się funduszy, administrowanych przez instytucje finansowe, oraz szybki rozwój nowych i skomplikowanych narzędzi finansowych. Zjawiska te sprawiają, że osoby mogące realnie wpływać na kształt pewnych rozwiązań o charakterze instytucjonalnym, powinny działać na rzecz wspierania stabilności systemu finansowego, oczywiście bez obniżania jego możliwości i efektywności³⁹. Przejawem tej troski mogłoby być „wprowadzenie zmian ustawowych, umożliwiających ochronę tej stabilności w całej jej

³⁵ KNSK 363.

³⁶ Jan Paweł II, Orędzie na XXXI Światowy dzień pokoju – 1998 r., *Sprawiedliwość każdego człowieka źródłem pokoju dla wszystkich*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 4, 3; *Konstytucje apostolskie, Listy Motu proprio i Bulle, Orędzia na Światowe Dni*, Kraków 2007, s. 802.

³⁷ KNSK 363.

³⁸ PP 57; KNSK 364.

³⁹ Por. KNSK 369.

złożoności, wspieranie konkurencji pomiędzy pośrednikami i zapewnienie jak największej przejrzystości na rzecz inwestorów⁴⁰.

Na koniec tej części rozważań warto wskazać na potrzebę takiej reorganizacji ekonomii, by możliwa się stała zmiana dotychczasowej koncepcji rzeczywistości ekonomicznej. Wezwanie to wynika z jednej strony z tego, że ubóstwo materialne wciąż dotyka milionów ludzi na całym świecie, z drugiej zaś jest konsekwencją faktu, że „istniejące struktury gospodarcze, społeczne i kulturowe nie są w stanie sprostać potrzebom autentycznego rozwoju”⁴¹. W związku z tym, celem naprawy tych sytuacji, „uzasadnione wymogi efektywności ekonomicznej powinny zostać lepiej zharmonizowane z wymogami uczestnictwa politycznego i sprawiedliwości społecznej. Konkretnie oznacza to ogarnięcie solidarnością sieci współzależności ekonomicznych, politycznych i społecznych, do których zwiększenia zmierzają dokonujące się aktualnie procesy globalizacji”⁴².

W tym kontekście postuluje się m.in., by zaangażowanie katolików świeckich przejawiało się w wysiłku podejmowania refleksji kulturowej i moralnej, mającej na celu rozeznanie współczesnych systemów gospodarczych, tak aby popierać te modele, które nie ograniczają się tylko do kładzenia akcentu na rozwój w wymiarze ilościowym i technicznym⁴³. Prawdziwy i pełny rozwój dotyczy bowiem „godności człowieka i ludów”⁴⁴.

3. Troska o ludzki wymiar funkcjonowania przedsiębiorstwa

Do podstawowych zasad etycznych, którymi powinien kierować się każdy (nie tylko chrześcijański) przedsiębiorca, należy zaliczyć m.in.: uczciwość⁴⁵,

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Jan Paweł II, *Oroędzie na XXXIII Światowy Dzień Pokoju 2000*, 14, L'Osservatore Romano (PI) 1 (2000), s. 7.

⁴² KNSK 564. Por. Jan Paweł II, *Oroędzie na XXXIII Światowy Dzień Pokoju 2000*, s. 8.

⁴³ Por. KNSK 563.

⁴⁴ SRS 41.

⁴⁵ Uczciwość w działalności przedsiębiorstwa wiąże się z jawnością, kontrolą i rzetelnością. Chodzi tu zwłaszcza o takie kwestie, jak: jasne operacje gospodarcze i finansowe, transparentność firmy, przestrzeganie prawa (por. W. Kawecki, *Zasady moralne w budowaniu nowoczesnego społeczeństwa*, w: J. Nagórny, A. Derdziuk (red.), *Moralne aspekty przemian cywilizacyjnych*, Lublin 2001, s. 43). Poza tym, trzeba zwrócić uwagę w tym kontekście na to, że „życie gospodarcze ma prawo do takich warunków instytucjonalnych, które by nie karały odpowiedzialnie działających przedsiębiorstw. Rządy powinny zadbać o takie ustawodawstwo i taki system podatkowy, które by zachęcały przedsiębiorstwa do ochrony środowisk, do zatrudniania ludzi pozbawionych pracy, do stwarzania nowych miejsc pracy na terenach dotkniętych kryzysem. Menedżerowie i współwłaściciele nie powinni być stawiani w sytuacji rozdarcia pomiędzy odpowiedzialnością za przedsiębiorstwo a odpowiedzialnością za społeczeństwo jako całość” (*Sprawiedliwość gospodarcza dla wszystkich. Katolicka nauka społeczna a gospodarka USA. List społeczny episkopatu USA (1986)*, nr 118, w: S. Feł, J. Kupny (red.), *Kościół wobec współczesnych problemów życia gospodarczego*, Lublin 2002, s. 62).

szacunek dla słusznej konkurencji⁴⁶, poszanowanie dobra wspólnego⁴⁷ oraz samą koncepcję przedsiębiorstwa rozumianego nie jako cel, ale jako środek. Przedsiębiorstwo nie może bowiem istnieć tylko po to, by pomnażać dobra materialne czy osiągać zysk ekonomiczny. Ma ono przede wszystkim służyć człowiekowi zgodnie z jego wymogami materialnymi, intelektualnymi, moralnymi, duchowymi i religijnymi⁴⁸. „Ekonomia przedsiębiorczości powinna działać na rzecz promocji człowieka tak w sensie materialnym, jak i duchowym. Jej bezpośrednim celem powinno być zaspokojenie materialnych oczekiwań człowieka i jednocześnie ubieganie się o realizację praw osoby”⁴⁹.

W działalności gospodarczej każdy katolik powinien kierować się zasadami nauki społecznej Kościoła, a zwłaszcza przestrzegać centralnej roli osoby ludzkiej, bo inaczej działalność ta traci na jakości⁵⁰. Nie oznacza to jednak, że nie powinien on zabiegać o wypracowanie zysku ekonomicznego. Dla Jana Pawła II przedsiębiorstwo ma na celu *optymalizację* zysku. Tak więc dla Papieża nie istnieje rozdźwięk między humanizacją środowiska pracy a skutecznością. Nie chodzi bowiem o doprowadzenie do upadłości przedsiębiorstwa w imię personalizmu i solidarności. Problem tkwi w świadomości, dla kogo i po co wypracowuje się zysk. „Celem przedsiębiorstwa nie jest po prostu wytwarzanie zysku, ale samo jego istnienie jako wspólnoty ludzi”⁵¹. Jak bowiem zauważa Jan Paweł II, „życie ludzi, ich dusza, ich ciało, są dobrami cenniejszymi od jakiegokolwiek postaci zakumulowanego bogactwa. Na co się zda gromadzenie dóbr materialnych w coraz większych ilościach, jeżeli samemu przedsiębiorstwu, które jest wspólnotą osób, ma grozić utrata duszy, prawdziwej, własnej tożsamości?”⁵². W *Centesimus annus* Ojciec Święty stwierdza, że „zysk nie jest jedynym wskaźnikiem dobrego funkcjonowania przedsiębiorstwa. Może się zdarzyć, że mimo poprawnego rachunku ekonomicznego

⁴⁶ Szacunek dla słusznej konkurencji jest możliwy, gdy wykluczy się takie zjawiska, jak: manipulacja cenami, dumping, manipulacja rynkiem towarów lub usług, korupcja (por. W. Kawecki, *Zasady moralne w budowaniu nowoczesnego społeczeństwa*, s. 43).

⁴⁷ Kawecki wyjaśnia tę zasadę następująco: „Znaczenie przedsiębiorcy dla przedsiębiorstwa jest istotne, ale przedsiębiorca nie jest ekskluzywnym właścicielem przedsiębiorstwa, choćby faktycznie był jego prawnym właścicielem. Przedsiębiorstwa przynależą zawsze do społeczności i nikt nie może arbitralnie wykorzystywać ich tylko dla swoich celów” (ibidem). Por. także *List społeczny episkopatu USA*, nr 112 i 115, s. 60–62.

⁴⁸ Por. CA 34–35; W. Kawecki, *Zasady moralne w budowaniu nowoczesnego społeczeństwa*, s. 41–43.

⁴⁹ W. Kawecki, *Zasady moralne w budowaniu nowoczesnego społeczeństwa*, s. 38.

⁵⁰ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Nota doktrynalna o niektórych aspektach działalności i postępowania katolików w życiu politycznym* (24 listopada 2002), *L'Osservatore Romano* (PL) 2 (2003), s. 50–51; KNSK 563.

⁵¹ CA 35.

⁵² Jan Paweł II, *Spotkanie z pracownikami, przedsiębiorcami i kierownikami prowincji mantuańskiej*, 23 czerwca 1991 r., w: *Insegnamenti*, XIV, 1, 1991, s. 1770. Cyt. za: A. Colombo, *Postać przedsiębiorcy w nauczaniu Jana Pawła II*, *Spółczesność* 2 (1996), s. 255.

ludzie, którzy stanowią najcenniejszy majątek przedsiębiorstwa, są poniżani i obraża się ich godność⁵³.

W tym świetle widać wyraźnie, że od chrześcijańskiego przedsiębiorcy wymaga się wyboru tego, co Jan Paweł II nazywa „wnętrzem” firmy, tzn. nadania temu specyficznemu środowisku pracy nieusuwalnego wymiaru ludzkiego⁵⁴. Chodzi więc – także z punktu widzenia skuteczności ekonomicznej – o stworzenie takich warunków pracy, gdzie „rozwojowi zdolności osobowych towarzyszy skuteczna i racjonalna wytwórczość dóbr i usług oraz pomaga się pracownikowi dostrzec, że pracuje rzeczywiście na swoim”⁵⁵. Trzeba przy tym podkreślić, że to uznanie oraz faktyczne poszanowanie godności osoby ludzkiej i jej prawa do pełnego rozwoju staje się w ramach przedsiębiorstwa czynnikiem wzrostu produktywności. Dzieje się tak dlatego, że „integralny rozwój osoby ludzkiej w pracy nie stoi w sprzeczności, lecz raczej sprzyja większej skuteczności i wydajności”⁵⁶. Natomiast naruszenie godności człowieka nie tylko jest „moralnie niedopuszczalne, lecz na dłuższą metę musi też negatywnie odbić się na gospodarczej skuteczności przedsiębiorstwa”⁵⁷.

Rola przedsiębiorcy – jako osoby zarządzającej, a nie tylko właściciela czynników produkcji – jest we współczesnej rzeczywistości przedsiębiorstw o tyle ważna, że jest on niejako mózgiem i sercem całej sieci połączeń o charakterze technicznym, handlowym, finansowym i kulturowym. „Podejmowane [przez niego] decyzje przy rosnącej złożoności działań przedsiębiorczych wywołują szereg połączonych ze sobą efektów, ważnych nie tylko pod względem ekonomicznym, ale także społecznym. Ze względu na to, podejmowanie się odpowiedzialności przedsiębiorczej i kierowniczej wymaga – oprócz ciągłego wysiłku i specyficznego doskonalenia – stałej refleksji nad moralnymi pobudkami, którymi musi się kierować w swoich decyzjach każda osoba zajmująca to stanowisko. [...] Podejmując ważne decyzje strategiczne i finansowe, decyzje sprzedaży lub kupna, powiększania czy zamykania zakładów, łączenia się przedsiębiorstw, nie można ograniczać się wyłącznie do kryteriów natury finansowej lub handlowej”⁵⁸.

Katolik-przedsiębiorca, kierując się w swym postępowaniu wskazaniem nauki społecznej Kościoła, powinien angażować się w taką organizację pracy

⁵³ CA 35.

⁵⁴ Por. Jan Paweł II, *Spotkanie z pracownikami, przedsiębiorcami i kierownikami prowincji mantuańskiej*, s. 1770. Cyt. za: A. Colombo, *Postać przedsiębiorcy w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 255.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Spotkanie z przedstawicielami świata pracy*, Barcelona, 7 listopada 1982, *Insegnamenti*, V, 3, 1982, s. 1203. Cyt. za: A. Colombo, *Postać przedsiębiorcy w nauczaniu Jana Pawła II*, s. 256.

⁵⁶ CA 43.

⁵⁷ CA 35.

⁵⁸ KNSK 344.

w swoim przedsiębiorstwie, która promuje rodzinę, a zwłaszcza osobę matki, w wypełnianiu własnych zadań⁵⁹; która wspiera (z uwzględnieniem całościowej wizji człowieka i jego rozwoju) „zapotrzebowanie na jakość: jakość towarów produkowanych i konsumowanych, jakość usług, z których się korzysta, jakość środowiska naturalnego i życia w ogóle”⁶⁰; która „by inwestowała, jeżeli sprzyjają ku temu warunki ekonomiczne i stabilność polityczna, w tych miejscach i na tych obszarach produkcyjnych, które stwarzają jednostkom i narodom »okazje do dowartościowania ich pracy«”⁶¹.

Podsumowując rozważania dotyczące problematyki posłannictwa katolików świeckich w świecie ekonomii, należy podkreślić, że chrześcijańskie zaangażowanie w sprawy gospodarcze winno stać się jedną z kluczowych form nowej ewangelizacji; jest ono moralnym zobowiązaniem wiernych świeckich do podejmowania działań na rzecz przemiany zastanych „struktur zła” w biznesie i przesycaenia całego „areopagu” gospodarki wartościami ewangelicznymi. Oznacza to nade wszystko obowiązek poszukiwania rozwiązań zastanych problemów na miarę godności człowieka i wymagań jego integralnego rozwoju. Poza tym należy pamiętać, że zajmowanie się sprawami ekonomicznymi przez laikat ma stać się ich drogą do świętości. Świętość nie jest przecież zarezerwowana tylko dla osób duchownych czy zakonnych, ale wszyscy wierni są do niej powołani, w tym również ci, którzy zajmują się prowadzeniem własnego biznesu.

DAS ENGAGEMENT DER KATHOLISCHEN LAIEN IM BEREICH DER ÖKONOMIE (ZUSAMMENFASSUNG)

Wenngleich die Evangelisierung die Aufgabe der ganzen Kirche ist, wird sie in mancher Hinsicht eine besondere Herausforderung für katholische Laien. Dank ihres Apostolats wird die Erneuerung der Weltordnung im christlichen Geist möglich. Einer der wichtigen Bereiche, der zum Zielort ihrer Sendung wird, ist die Welt der Ökonomie. In der apostolischen Adhortation *Christifideles laici* verweist Papst Johannes Paul II. auf die Notwendigkeit des Engagements der Laienchristen in der Welt der Ökonomie, vor allem im Kontext ihrer strukturellen Probleme sowie der Gründung und der Funktionsweise eines Unternehmens, verstanden als eine Gemeinschaft der Arbeitenden. Der Artikel verfolgt das Ziel, die Implikationen aufzuzeigen, welche die Wahrheit von der spezifischen Aufgabe der Laienchristen nach sich zieht: sich in der Wirtschaftswelt sowie in ihrem besonderen Teilbereich – in der Arbeitswelt – zu engagieren. Der Text wurde dreigeteilt. Im Rahmen des ersten Paragraphen wurden die allgemeinen Grundlagen des Engagements von Laienchristen in den irdischen Wirklichkeiten kurz analysiert. Im zweiten Paragraph wurden die

⁵⁹ Por. LE 19.

⁶⁰ CA 36.

⁶¹ KNSK 345; CA 36.

Einzelaspekte der makroökonomischen Dimension des wirtschaft-sozialen Lebens aufgezeigt. Der Verfasser versuchte die Frage zu beantworten, in welche Richtung die Lösungen von manchen systemischen Problemen in diesem Bereich gehen sollen, was u. a. auch dank des Engagements der Christen möglich sein kann. Zuletzt wurde im dritten Paragraph auf manche ethische Probleme verwiesen, die auf der makroökonomischen Ebene, also im Bereich der Funktionsweise des Unternehmens auftauchen.

LAY CATHOLICS IN THE WORLD OF ECONOMY (SUMMARY)

Evangelisation has always been the primary task of the Church. Laity is called to play a very important part in this task. One of the most important areas of social life where the laity can fulfill that call is the world of economy. John Paul II in his apostolic adhortation *Christifideles laici* points to the need of an active involvement of the laity in the economic problems of the modern world. They should also participate in the decision making processes relating to the organisation and functioning of business enterprises. This article aims at exploring the implications of the vocation of the laics to get actively involved in the economy in general, as well as in the issues directly affecting the human work in particular. The text is divided into three parts. The first part is the summary of the basic arguments for lay involvement in the world in general. Next part deals with macroeconomical issues of the social life. The author tries to find an answer to the question as to which way should the solutions addressing those issues take. He adds that that should be done with an active participation of the laity. The last part reflects on some particular moral problems on the microeconomical level, that is the functioning of a business enterprise.